

/ Effectieve feedback waarmee leerlingen verder kunnen

Strategieën, door de leraar aangestuurd, waarmee leerlingen zichtbaar maken waar ze staan 3

Activiteit 1 - ABCD-kaarten voor diepgaande gesprekken 3

Activiteit 2 – Mini-whiteboards 3

Activiteit 3 - Stoplicht 3

Activiteit 4 - Linedancing 4

Strategieën, door de leraar aangestuurd, waarmee leerlingen verder kunnen 4

Activiteit 1 - Nakijken met als doel verbeteren 4

Activiteit 2 - Meesterschap 5

Activiteit 3 - Plus, minus of gelijk 5

Activiteit 4 - In de kantlijn 5

Activiteit 5 - Drie vragen 5

Activiteit 6 - Gericht nakijken 6

Activiteit 7 - Zoek bij elkaar 6

Strategieën waarmee je leerlingen activeert als bron voor elkaars leren 6

Activiteit 1 - In de kantlijn 6

Activiteit 2 - Twee sterren en een wens 7

Activiteit 3 - Focus 7

Activiteit 4 - Naar een hoger niveau 7

Activiteit 5 - Het beste resultaat 7

Activiteit 6 - ABC-feedback 8

Activiteit 7 - Tekst kleuren 8

Activiteit 8 - Brengen en halen 8

Strategieën waarmee je leerlingen activeert als eigenaar van hun leren 8

Activiteit 1 - Vraagstroken 9

Activiteit 2 - Evalueren aan de hand van de succescriteria 9

Activiteit 3 - Teken of schrijf het 9

Activiteit 4 - Reflecteer je verlangens 9

Strategieën, door de leraar aangestuurd, waarmee leerlingen zichtbaar maken waar ze staan

Met deze strategieën ontstaan goede gesprekken tussen leraar en leerlingen, waarmee leerlingen inzicht krijgen in waar ze staan in hun leerproces; wat ze kennen en kunnen en wat ze nog nodig hebben op weg naar hun doel.

Activiteit 1 - ABCD-kaarten voor diepgaande gesprekken

Je geeft elke leerling een set kaarten met A, B, C en D erop en stelt meerkeuzevragen aan de hele klas. Op basis van wat de leerlingen laten zien, stel je effectieve vervolgvragen, waarbij je de diepte in gaat en het gesprek over het onderwerp leidt. Dit is met name zinvol bij vragen waarop meerdere antwoorden goed zijn, of bij vragen waarbij leerlingen het antwoord baseren op veronderstellingen.

Als je de ABCD-kaarten inzet voor inzicht in de taak of het proces, stel je ook vragen over het begrijpen van de taak of mogelijke vervolgstappen in hun proces. Denk aan vragen als:

- Begrijp je de taak?
- Ja, ik kan beginnen.
- Ja, maar ik kan het al.
- Nee, ik heb meer uitleg nodig waarom we dit doen.
- Nee, ik weet niet hoe ik moet beginnen.
- Welke van deze drie aanpakken past bij jou en de taak?
- brainstorm
- stappenplan maken
- eerst meer informatie opzoeken
- weet ik nog niet

Ook hier geldt dat effectieve vervolgvragen tot meer inzicht leiden.

Activiteit 2 – Mini-whiteboards

Alle leerlingen hebben een mini-whiteboard. Ze schrijven korte antwoorden op je open vraag en laten allemaal tegelijkertijd het antwoord zien. Zo zie je in een blik waar je leerlingen staan. Door steeds open vervolgvragen te stellen die alle leerlingen tegelijkertijd beantwoorden, diep je een onderwerp, de taak of het proces samen verder uit.

Activiteit 3 - Stoplicht

Geef elke leerling een groen, oranje en rood plastic bekertje. Aan het begin van de les heeft elke leerling op de hoek van zijn tafel de drie bekertjes in elkaar gezet: de rode onderop, daarop de oranje, bovenop de groene.

In plaats van beker zijn gekleurde kaarten ook geschikt. De kleuren betekenen het volgende:

- Groen: ik begrijp het tot nu toe.
- Geel: ik heb een vraag die nog even kan wachten.
- Rood: ik begrijp het niet en kan niet verder. Ik heb nu hulp nodig.

Het kan behalve de inhoud begrijpen ook gaan over de taak: “waar gaat de taak over?” of “ik begrijp de opdracht niet?” Of over het proces: “hoe pak ik het aan?” En op het gebied van zelfsturing: “mag ik verder gaan?”

Als je het aantal keer ‘op rood zetten’ van de bekertjes beperkt, leer je leerlingen om het belang van de vraag af te wegen. Heeft een leerling het maximum bereikt, dan kan de vraag ook via een klasgenoot worden gesteld. Wellicht weet de klasgenoot het antwoord al.

Activiteit 4 - Linedancing

Zoek je wat meer beweging in de klas? Laat de leerlingen dan twee rijen maken en geef ze een stelling eens of oneens. De leerlingen aan de linkerkant zijn het eens en aan de rechterkant zijn het niet eens. In het midden gaan de leerlingen staan die zeggen: ik wil eerst nog meer weten voor ik de keuze maak.

Vraag leerlingen na vier stellingen in groepjes zelf twee stellingen te bedenken. Deze leveren ze bij jou in. Pas ze eventueel aan, voordat je ze inzet. De leerlingen die de stelling hebben bedacht, doen gewoon mee.

Strategieën, door de leraar aangestuurd, waarmee leerlingen verder kunnen

Met deze activiteiten krijgen leerlingen de informatie die ze nodig hebben om verder te werken aan hun leerdoel. Deze activiteiten zijn een opmaat naar zelfsturing van leerlingen. Wanneer er bij deze activiteiten gesproken wordt over feedback op werk, dan is het werk dat nog niet klaar is, zoals een plan van aanpak, een woordspin, een eerste versie van een tekst, of een eerste schets.

Activiteit 1 - Nakijken met als doel verbeteren

Je geeft leerlingen hun werk terug met opmerkingen erbij, waarmee ze hun werk samenwerkend in groepjes kunnen verbeteren. Geef de leerlingen voldoende tijd om hun werk te verbeteren en een deadline waarop ze het herschreven werk inleveren. Denk bij ‘werk’ ook aan beeldend werk, een voorstel, een rekenopdracht.

Activiteit 2 - Meesterschap

Vertel je leerlingen dat bij deze opdracht de taak net zo vaak verbeterd of verdiept wordt tot het voldoet aan de gestelde criteria. De opdracht is dus pas afgerond wanneer het werk een bepaald niveau heeft bereikt. Het aantal keren dat er verbeterd wordt, verschilt dus per leerling. Leerlingen die klaar zijn, zet je in als maatje. Deze leerlingen helpen hen met strategieën inzetten en goede vragen stellen. Ze verbeteren het werk niet.

Activiteit 3 - Plus, minus of gelijk

Kijk het werk van de leerling na in relatie tot het laatst ingeleverde product. Als het van dezelfde kwaliteit is, geef je het een '=', als het beter is een '+', en een '-' als het van mindere kwaliteit is, met de opdracht uit te zoeken waarom deze beoordeling is gegeven.

Vraag leerlingen in groepjes van drie elkaars vergelijkingen te onderzoeken. Ieder groepje beschrijft kort hun bevindingen. Laat leerlingen foto's of filmopnames maken als ondersteuning van de feedback, voor in het verslag of portfolio.

Activiteit 4 - In de kantlijn

In plaats van het aangeven van fouten plaats je een code in of bij het werk, bijvoorbeeld een vinkje, een rondje of een letter. De codes staan voor verschillende soorten verbeterpunten, bijvoorbeeld het missen van afgesproken criteria, een spelfout of onduidelijke formulering, of onduidelijkheden in de vormgeving. Vraag de leerlingen in tweetallen de symbolen langs te lopen, het verbeterpunt te vinden en het te verbeteren.

Het zelf vinden van verbeterpunten kan soms te moeilijk zijn voor leerlingen. Om op deze manier te leren werken, kun je in eerste instantie de verbeterpunten onderstrepen met de code erbij, zonder te corrigeren. In tweede instantie kun je het onderstrepen achterwege laten en de leerlingen zelf laten zoeken. In derde instantie kun je ook de codes weglaten en alleen een vinkje zetten voor het deel waar een verbetering mogelijk is.

Bij activiteiten waarbij bronnen nodig zijn om informatie te kunnen krijgen, kan het voorkomen dat leerlingen niet goed kijken of de bron niet hebben gebruikt. Bronnen als kunstwerken, kaarten, afbeeldingen, historische documenten. Ook voor dit soort fouten - niet goed lezen, kijken, onderzoeken - kun je codes maken. Leerlingen onderzoeken dan in tweetallen of ze de informatie nu wel kunnen vinden in de bron.

Activiteit 5 - Drie vragen

Als leraar neem je het werk van je leerlingen door en in plaats van het te corrigeren, stel je drie vragen die aanzetten tot nadenken. Je geeft in het werk aan waar de vraag bij hoort. Bijvoorbeeld: "hier heb je deze keuze gemaakt. Op basis van welke argumenten ben je tot deze keuze gekomen?" Het kunnen ook vragen zijn over iets wat goed is, en niet alleen over fouten.

Nadat je het werk hebt teruggegeven, besteden je leerlingen in tweetallen vijftien minuten aan het beantwoorden van de vragen. Met een namenkiezer vraag je een aantal leerlingen hun antwoorden toe te lichten. Zijn er leerlingen die ook aan bod hadden willen komen, dan kunnen ze hun werk bij je inleveren.

Activiteit 6 - Gericht nakijken

Je kijkt het werk na aan de hand van een of twee eerder besproken criteria en vermeldt onderaan de bronnen waar de leerling er meer over te weten kan komen, bijvoorbeeld uit de methode of een presentatie van jou. Hierdoor kan de leerling de aandacht richten op een paar aspecten van het onderwerp en meer de diepte in gaan. Je kunt ook je leerlingen vragen naar welke criteria ze willen dat je kijkt, op basis van wat ze moeilijk vonden, of hun eigen ontwikkeling.

Activiteit 7 - Zoek bij elkaar

Je schrijft op een strookje een verbeterpunt van werk van de leerlingen zonder de naam te vermelden. Verdeel de klas in groepjes en geef per tafel het werk en de strookjes er los bij, met de vraag ze bij elkaar te zoeken. Is een groepje klaar, stel dan de volgende vragen:

- Wat heb je nodig om je werk te kunnen verbeteren?
- Hoe ga je dat aanpakken?

In plaats van verbeterpunten schrijf je op strookjes wat goed is aan het werk van je leerlingen. Ze zoeken bij het passende werk het 'goede' en bekijken vervolgens van hun eigen werk of de goede punten van een ander ook op hun eigen werk toegepast kunnen worden. Vraag ze op basis hiervan hun eigen werk te verbeteren.

Strategieën waarmee je leerlingen activeert als bron voor elkaars leren

Met deze activiteiten helpen leerlingen elkaar verder door te ontdekken waar ze staan in het leerproces en hoe ze verder kunnen, zodat ze hun leerdoel bereiken.

Activiteit 1 - In de kantlijn

Laat twee leerlingen gezamenlijk het werk van twee ander leerlingen nakijken aan de hand van het leerdoel en de samen vastgestelde succescriteria. Vraag ze een geeltje te plakken wanneer ze denken dat er aan dat onderdeel nog aandacht besteed kan worden. Geef het werk weer terug en vraag je leerlingen alle aandachtspunten langs te lopen. Vervolgens passen ze hun eigen werk aan. Dit kan ook in tweetallen.

Het zelf vinden van foutjes of aandachtspunten kan soms te moeilijk zijn voor leerlingen. Om hier mee te leren werken, kun je in eerste instantie codes koppelen aan type aandachtspunten, die op het geeltje schrijven en zo het aandachtspunt precies markeren. In tweede instantie kun je het precies markeren achterwege laten. In derde instantie laat je ook de codes weg en plak je een geeltje.

Activiteit 2 - Twee sterren en een wens

Laat twee leerlingen gezamenlijk het werk van twee ander leerlingen bekijken aan de hand van de leerdoelen en samen vastgestelde succescriteria. Dit kan als het werk nog niet helemaal klaar is. Elk tweetal geeft twee onderbouwde complimenten over zaken die mooi of goed zijn, en een verbeteringssuggestie.

Als leerlingen streng zijn voor elkaar, hoeft dat geen probleem te zijn. Onderlinge feedback is vaak effectiever dan de feedback van de leraar, omdat de relatie tussen leerlingen anders ligt.

Activiteit 3 - Focus

Neem twee criteria die je samen met je leerlingen al eerder hebt vastgesteld. Vraag je leerlingen in groepjes van vier hun eigen werk na te kijken op basis van deze twee criteria. Ze onderstrepen de delen die beter kunnen, of ze plakken er een geeltje bij. Samenwerkend verbeteren ze het werk van alle leerlingen van het groepje. Voor de aandachtspunten waar ze niet uitkomen, vragen ze input van een ander groepje. Dat kan via een oproep op het bord, of een vraagronde per groepje.

Activiteit 4 - Naar een hoger niveau

Vraag vier leerlingen in groepjes hun werk verzamelen. Vraag ze elkaars werk te vergelijken binnen de groep. Zo krijgen leerlingen inzicht in hoe hun werk er ook had kunnen uitzien. Vraag ze voor het werk van een ander een of twee verbeterpunten of variaties voor te stellen. De eigenaar van het werk kiest een punt waarmee ze allemaal aan de slag gaan en schrijft dit op een geeltje. Aan de hand van de vier geeltjes passen de leerlingen het werk samen aan. Waar het hier om gaat is dat het altijd mogelijk is je werk aan te passen en op een hoger niveau te tillen.

Activiteit 5 - Het beste resultaat

Deze strategie werkt goed bij schrijfwerk, zoals een verslag of samenvatting, maar wellicht ook bij andere soorten opbrengsten van leerlingen.

Vraag leerlingen in groepjes van vier hun werk te verzamelen. De opdracht is dat ze op basis van deze vier teksten de beste versie van de groep samenstellen door de beste tekstdelen over te nemen en daarmee een nieuwe tekst te maken. Vervolgens passen ze de zinnen waar nodig aan, om te zorgen voor een goede structuur en stijl.

Activiteit 6 - ABC-feedback

Laat twee leerlingen samen het werk van twee andere leerlingen nakijken aan de hand van de volgende drie elementen:

- A. akkoord: benadrukken waar ze het mee eens zijn
- B. bekijk nog eens: suggesties voor een andere kijk erop
- C. challenge: suggesties voor meer uitwerking, toevoegen van details of voorbeelden

Vraag je leerlingen een A, B of C in de kantlijn of op een geeltje te plaatsen. Suggesties kunnen op een apart vel.

Activiteit 7 - Tekst kleuren

Deze strategie pas je toe bij geschreven werk. Je leerlingen zitten in groepjes van vier. Elke leerling heeft een oranje en een groene markeerstift. Ze werken met de klok mee. Alle vier markeren ze eerst hun eigen geschreven werk door woorden, zinsdelen, zinnen of stukken tekst groen te arceren die ze goed vinden, en oranje waar ze over twijfelen. Alle vier geven vervolgens hun werk door, met de klok mee. Leerlingen die het gemarkeerde werk ontvangen, geven verbeter suggesties aan bij de oranje markeringen en plaatsen een vinkje bij de groene markeringen als ze het ermee eens zijn. Ze geven vervolgens het werk weer door, met de klok mee, tot het werk bij de eigenaar terug is. Als leraar kijk je mee en reik je eventueel bronnen aan.

Activiteit 8 - Brengen en halen

Als je leerlingen enige tijd aan het werk zijn met hun opdracht, vraag je ze even te stoppen en de vragen die ze op dat moment hebben op het bord te schrijven. Maak hiervoor op het bord twee kolommen, eentje met alle vragen en eentje waar de leerlingen de antwoorden kunnen opschrijven voor elkaar. Vraag de leerlingen vervolgens op het bord vragen te beantwoorden.

Je kunt ook leerlingen, op het moment dat ze een vraag hebben, deze op het bord laten schrijven in stilte. De tweede leerling die een vraag op komt schrijven vraag je om, naast het brengen van een vraag, ook een vraag van een antwoord te voorzien.

Strategieën waarmee je leerlingen activeert als eigenaar van hun leren

Met deze activiteiten ontdekken leerlingen zelf wat ze goed gedaan hebben en wat nog beter kan op weg naar hun leerdoel. Ze leren nadenken over waar ze nog ondersteuning in nodig hebben, wat ze een volgende keer anders doen en waarom. Door deze manier van feedback groeit de zelfwerkzaamheid en krijgen leerlingen het gevoel van autonomie.

Activiteit 1 - Vraagstroken

Terwijl je leerlingen aan een opdracht werken met de eerder gezamenlijk besproken succescriteria erbij, schrijven ze hun vragen op papieren stroken. De vragen gaan over een proces of taak. Die leggen ze in de hoek op hun tafel. Als ze klaar zijn, clusteren ze hun vragen en gaan ze op zoek naar bronnen die hen verder kunnen helpen. Je ondersteunt ze niet door antwoord te geven op de vragen, maar door ze te helpen bij het goed inhoudelijk formuleren van de vragen en het vinden van bronnen.

Deze strategie kun je opbouwen door de stroken op te halen en op het bord te hangen. In dat geval staat op elke strook één vraag met de naam van de leerling erbij. Je kunt ze ook vast clusteren. Als leerlingen zo ver zijn, mogen ze per cluster bronnen erbij schrijven waar je het antwoord kunt vinden. Je bespreekt klassikaal de vragen die niet zijn voorzien van een bron.

Activiteit 2 - Evalueren aan de hand van de succescriteria

Je leerlingen kijken eerst hun eigen werk na aan de hand van de eerder gezamenlijk besproken succescriteria, zodat ze nog een verbeter slag kunnen maken. Vervolgens kijken ze naar het werk van een paar klasgenoten, om te zien of er nog meer beter kan.

Activiteit 3 - Teken of schrijf het

Je leerlingen vatten voor zichzelf aan het einde van de les samen wat aan bod is gekomen en doen dat visueel door bijvoorbeeld een kernidee of kernwoorden te visualiseren, of in een korte lopende tekst waarin de kernwoorden terugkomen. Als leraar gebruik je deze input voor feedback op jouw les.

Activiteit 4 - Reflecteer je verlangens

Na een periode waarin je leerlingen gewerkt hebben aan een opdracht, geef je ze een vragenlijstje om in te vullen. Voor je leerlingen is het een werkwijze om erachter te komen of ze zelf oplossingen kunnen bedenken voor onzekerheden, of hoe ze hulp kunnen vragen aan anderen. Ook leerlingen die snel tevreden zijn, staan door deze vragen even stil bij hun werk.

De vragenlijst heeft drie vragen:

1. Ik denk dat ik klaar ben voor de volgende opdracht, omdat...
2. Ik denk dat ik niet klaar ben voor de volgende opdracht, omdat...
3. Om mijn twijfel/onzekerheid aan te pakken heb ik dit nodig:...

